

Isaac Porphyrogenitus. Praefatio in Homerum, edited with Introduction and Notes by Jan Fredrik Kindstrand. Uppsala, 1979 (Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Graeca Upsaliensia 14). Σελ. 58.

Ἡ θέσις τοῦ Ὀμήρου εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ὑπῆρξε πάντοτε ἐξαιρετικὴ (βλ. Α. Βασιλικοπούλου - Ἰωαννίδου, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων κατὰ τὸν ἰβ' αἰῶνα εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ὁ Ὀμηρος*, Ἀθῆναι, 1971—72). Πλῆθος λογίων ἠσχολήθησαν μὲ τὴν σπουδὴν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, προεξάρχοντος τοῦ Εὐσταθίου, συγγραφέως τῶν *Παραεκβολῶν* εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν. Μεταξὺ τῶν λογίων καταλέγεται καὶ Ἰσαάκιος ὁ Πορφυρογέννητος, συγγραφεὺς καὶ ἄλλων ἔργων καὶ τοῦ νῦν ἐκδιδομένου *Προοιμίου* εἰς τὸν Ὀμηρον. Ὁ ἐκδότης, Jan Fred. Kindstrand, κατ' ἀρχὰς (σελ. 11—13) ἐξετάζει τὰ ἐπ' ὄνοματι Ἰσαακίου τοῦ Πορφυρογεννήτου γνωστὰ μέχρι σήμερον περὶ Ὀμήρου ἔργα, ἧτοι τὸ *Περὶ τῶν καταλειφθέντων ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ τὸ Περὶ ιδιότητος καὶ χαρακτηρισμῶν τῶν ἐν Τροίᾳ Ἑλλήνων τε καὶ Τρώων* : τὰ ἔργα ταῦτα ἐλαχίστην πρωτοτυπίαν ἔχουν, προέρχονται δ' ἐκ συρραφῆς ἀποσπασμάτων ἄλλων, μεταγενεστέρων πάντως, πηγῶν. Ὁ Kindstrand προσθέτει νῦν τρίτον ἔργον, τὸ ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἐκδιδομένον. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἦτο γνωστὸν ἐξ ἑνὸς χειρογράφου, τοῦ Ἀμβροσιανοῦ ἑλλην. κῶδ. 426 (=A), εἰς τὸν C. Wachsmuth, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ *Ρηναϊκὸν Μουσεῖον* (*Rh M.*) τοῦ 1863 προέβη εἰς ἐκθεσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ *Προοιμίου* καὶ ὑπέδειξε τὴν συνάφειάν του πρὸς τὴν ψευδοπλουτάρχειον συγγραφὴν *Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὀμήρου*, ὠνόμασε δὲ ὡς συγγραφέα του τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον (913—959) : ἀργότερον ὁμοῦς μετέβαλε γνώμην καὶ ἐπὶ ὀρισμένον ἐνδείξεν βασιζόμενος ἀντὶ τοῦ Κωνσταντίνου ὠνόμασε συγγραφέα Ἰσαάκιον τὸν Πορφυρογέννητον. Ἡ εἰκασία τοῦ Wachsmuth κατέστη βεβαίωτης, ἀφ' ὅτου διεπιστώθη ὅτι δύο ἄλλα χειρόγραφα διασφύζοντα τὸ *Προοίμιον* (ἄλλ' ἀγνωστα εἰς τὸν Wachsmuth), δηλαδὴ ὁ Παρισινὸς ἑλλην. κῶδ. 2682 (=P) καὶ ὁ Μυτιναῖος ἑλλην. κῶδ. 104 (=M), περιέχουν ἐν τέλει τοῦ ὅλου κειμένου σγμείωμα δηλοῦν ὅτι συγγραφεὺς ἦτο ὁ *Πορφυρογεννήτος Ἰσαάκιος*.

Ἐν συνεχείᾳ (σελ. 13—20) ὁ ἐκδότης ἐρευνᾷ τὸ πρόβλημα τοῦ συγγραφέως : ποῖος ἦτο ὁ ἐν λόγῳ Ἰσαάκιος ; Ἐν πρώτοις ὁ ἐκδ. ἀπορρίπτει τὴν γνώμην τοῦ Krumbacher ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ (βασιλεύσαντος κατὰ τὰ ἔτη 1057—1059), ἔπειτα δὲ καὶ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἴσως πρόκειται περὶ Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος, ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Α', πειστικῶς δὲ ἀποφαίνεται περὶ τοῦ Ἰσαακίου, τριτοτόκου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α', ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐξῆς τεκμηρίων : (α) ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Ἰσαάκιος πιθανῶς ἐγεννήθη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1093, ἦτοι βασιλεύοντος τοῦ πατρὸς του αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' (1081—1118), εὐλόγως δὲ ἠδύνατο νὰ ὀνομάζεται Πορφυρογέννητος ; (β) ὅτι ἀνήκεν εἰς οἰκογένειαν, τὰ πνευματικὰ διαφέροντα τῆς ὁπίας ἦσαν ἰσχυρότατα : ὁ πατήρ του ἦτο συγγραφεὺς θεολογικῶν ἔργων, ἡ ἀδελφὴ του δὲ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ ἐκ τῶν ἀρίστων ἱστορικῶν τοῦ Βυζαντίου ; (γ) ὅτι διετῆρει στενοὺς δεσμοὺς μετὰ διαπρεπῶν λογίων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του, οἷος Ἰωάννης ὁ Τζέτζης καὶ Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος ; καὶ (δ) ὅτι ὑπῆρξε κτήτωρ τῆς Μονῆς τῆς Κοσμοσωτείας παρὰ τὴν Αἴνον, εἰς τῆς ὁποίας τὸ κτητορικὸν τυπικὸν μνημονεύεται ὁ Ἰσαάκιος ὡς δωρητῆς βιβλίων καὶ συγγραφεὺς βιβλίου, «τὴν πῶνω μακρῶ στιχιδίσις ἠρωικοῖς τε καὶ ἱαμβικοῖς καὶ πολιτικοῖς καὶ ἐπιστολαῖς διαφόροις τε καὶ ἐκφράσεσι συντέταχα».

ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰσακίου τοῦ Πορφυρογεννήτου φέρονται καὶ ἄλλα δύο ἔργα : παράφρασις ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέου πρὸς τὸν Φιλοκράτη (ἔκδ. Ouspensky) καὶ ποίημα εἰς τὴν Παρθένον Μαρίαν (ἔκδ. Kurtz). Εἰς τὸν ἡμέτερον δὲ Ἰσαάκιον (καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ὁμώνυμον Ἰσαάκιον, ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α'—ὡς ὑπεστήριξε, μετ' ἐπιφυλάξεως πάντως, ὁ H. Boese) πρέπει νὰ πρ'σγραφῆ καὶ φιλοσοφικὴ διατριβὴ διασωθεῖσα εἰς διάφορα χειρόγραφα ἐπ' ὀνόματι Ἰσαακίου τοῦ Σεβαστοκράτορος καὶ περιέχουσα ἀποσπάσματα ἐκ τῶν συγγραφεῶν τοῦ νεοπλατωνικοῦ Πρόκλου τοῦ Διαδόχου.

Κατόπιν (σελ. 20—23) ὁ ἐκδότης ἐρευνᾷ τὸ ἐκδιδόμενον *Προοίμιον* : εἰς τὸν Παρισινὸν κώδικα *P* τὸ *Προοίμιον* προτάσσεται τῶν Ὑποθέσεων καὶ τῶν εἰς τὴν Ἰλιάδα σχολίων εἶναι ἀβέβαιον ἂν αἱ Ὑποθέσεις ἀνήκουν εἰς τὸν Ἰσαάκιον, ἀσφαλῶς ὅμως μέρος τοῦλάχιστον τῶν σχολίων ἀνήκει εἰς αὐτόν. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸ *Προοίμιον* : τοῦτο συνίσταται ἐκ δύο μερῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον συνδέεται στενῶς πρὸς τοὺς γνωστοὺς ἄλλοθεν *Βίους* τοῦ Ὁμήρου, μετὰ τινων ἐνδιαφερουσῶν πρωτοτύπων λεπτομερειῶν, ἐνῶ τὸ δεύτερον βασίζεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ψευδοπλουτάρχειον συγγραφὴν *Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὁμήρου, Β*.

Μετὰ τὴν Εἰσαγωγὴν ὁ ἐκδότης, ἐπὶ τῇ βάσει δύο χειρογρ., τοῦ *A* καὶ τοῦ *P*, ἐκδίδει τὸ πρῶτον μέρος τοῦ *Προοιμίου* (σελ. 27—32) καὶ ἐπισυνάπτει (σελ. 35—56) ποικίλα σχόλια, πραγματολογικά, γραμματικά, παλαιογραφικά. Τόσον ἡ ἔκδοσις ὅσον καὶ ὁ σχολιασμὸς τελοῦνται κατὰ τρόπον ὑποδειγματικόν. Παρατηροῦνται ὅμως τυπογραφικὰ σφάλματα, ὅπως : Σελ. 15, σημ. 18, στ. 2 ἐνθα γραπτέον *Σταχυολογίας* σελ. 31, στ. 138 καὶ σελ. 49, στ. 13 γρ. *διαμάχης* σελ. 31, στ. 148 γρ. *ἐκείσε* σελ. 45, στ. 3 (κάτωθεν) γρ. *ἀρι-στεῦσιν* καὶ σελ. 55, στ. 15—6 γρ. *διαδι-δράσκει*.

Προβλίνομεν νῦν εἰς τινὰς κριτικὰς παρατηρήσεις. Ὁ ἐκδότης εἶναι φανερόν ὅτι σέβεται ἀπολύτως τὴν χειρόγραφον παράδοσιν. Π. χ. τηρεῖ τὴν γραφὴν *ἐννατος* διὰ διπλοῦ -νν- εἰς τοὺς στίχους 130, 139 (πβ. καὶ τὰ σχόλια *ad loc.*, σελ. 48) καὶ τὴν γραφὴν *μισθαργείαν* εἰς τὸν στ. 151 (πβ. τὸ σχόλιον *ad loc.*, σελ. 51), προβαίνει δὲ μετὰ πολλῆς περισκέψεως εἰς ὅλως ἀναγκαίᾳ διορθώσεις, οἷον εἰς στ. 27 (*Κρηθής*), 79, 86 (*Χρῦσαν*), 101 (*αὐτῶ*), 108 <ἐν>, 137 <τῆς>. Θὰ ἔπρεπε ὅμως, φρονῶ, νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ κείμενον καὶ δύο διορθώσεις μνημονουμένας εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα, εἰς στ. 4 τοῦτο (*Krumbacher*) ἀντὶ τοῦτου καὶ εἰς στ. 26 οὗν ἐκξ *Ἰωνίας* (*Blomqvist*) ἀντὶ οὗ *νεανίας*. Δὲν γνωρίζω διατί ὁ *Krumbacher* ὑπέδειξεν ὅτι ὀφείλει νὰ γραφῆ τοῦτο εἰς τὸν στ. 4· θεωρῶ ὅμως εὐτυχῆ τὴν εἰκασίαν του, διότι ἂν (ὅπως πιστεύει ὁ ἐκδότης, ὀρθῶς δὲ) οἱ ἐν ἀρχῇ τρεῖς στίχοι τοῦ *Προοιμίου* δὲν προέρχονται ἐκ χειρὸς Ἰσαακίου, τότε ἀντὶ τοῦ τοῦ πολυθροῦλλητου Ὁμήρου τ ο ὕ τ ο υ μέγα ποιήσαντος καὶ ἀξιόλογον καὶ πολυθροῦλλητον σπούδασμα καὶ ἀγώνισμα (στ. 4—5) ὀφείλομεν νὰ ἀναγνώσωμεν τ ο ὕ τ ο, τὸ ὁποῖον νὰ συναφθῆ νοηματικῶς πρὸς τὰ ἀμέσως ἀκολουθοῦντα (*σπούδασμα καὶ ἀγώνισμα*). Τὸ ὑπερβατόν (τοῦτο...σπούδασμα...) δυνατόν νὰ ἐνοχλῆ, ἀλλ' εἰς κείμενον οἷον τὸ προκείμενον γέμον ἀνακολούθων, ἀτυχῶν συντάξεων κτλ. θὰ ἦτο ἐξεζητημένον νὰ τὸ ἀποκλείσωμεν. Πιθανώτατον ὅμως φαίνεται ὅτι τὸ τοῦτου ὀφείλεται εἰς τὸν προσθέσαντα τοὺς στ. 1—3, ὡς ἐμβόλιμον δὲ πρέπει νὰ ὀβελισθῆ.

Εἰς ὅσα ἐλέχθησαν δύνανται νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ ἐξῆς. Σελ. 27, στ. 2 ἀντὶ τοῦ ἡ παροῦσα...ὑπόθεσις οὐ πα ρ ε ἰ λ η φ ε...τὸ...προοίμιον ἴσως γρ. π ε ρ ι ε ἰ λ η φ ε. Ἡ σύγχυσις τῶν προθέσεων ΠΑΡΑ καὶ ΠΕΡΙ εἰς τὰ χειρόγραφα εἶναι συνηθεστάτη.—Σελ. 27, στ. 18 *διαμαχόμεναι καὶ περιποιούμεναι* (scil. αἱ πόλεις). Κατὰ τὸν ἐκδότην (σελ. 37 *ad loc.*) τὸ *περιποιούμαι* ἐνταῦθα ἔχει τὴν

(σπανίαν ἄλλωστε) σημασίαν τοῦ «ἐγείρειν ἀξίωσιν ἐπί τινος». Ἀντιθέτως, φρονῶ ὅτι τὸ ρῆμα, συντασσόμενον ἐνταῦθα μετ' ἐνάρθρου ἀπαρεμφάτου (τὸ τὸν Ὀμηρον ὀνομάζεσθαι ἐξ αὐτῆς) διατηρεῖ τὴν συνήθη σημασίαν τοῦ «διαφυλάττειν ἢ σφύζειν δι' ἑαυτὸν» (LSJ s.v. περιποιῶ, Π. 1).—Σελ. 31, στ. 142 ἀντὶ τοῦ ἐπεὶ δὲ ἴσως γρ. ἐπειτα> δέ.—Σελ. 31, στ. 151 ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῦ Διὸς εἰς μισθαργεῖαν π ρ ο ε β λ ή θ η σ α ν γραπτέον ἴσως παρελήθησαν (πβ. LSJ s.v. παραλαμβάνω Π).—Σελ. 31, στ. 163 πολυτόκος μυριοπληθῶν δεινῶν. Πρὸς τὴν μεταφορικὴν αὐτὴν φράσιν πβ. τὸ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης πολυγονοῦσα... ἢ κακία (παρὰ G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford, 1961, s.v. πολυγονέω).—Σελ. 32, στ. 192 γρ. τὸ μοιχεύσαν γύναιον καὶ <τὸν> μοιχόν.—Σελ. 32, στ. 193 συνετεμάτωσαν: πβ. συντελείω παρὰ Lampe, ἔ. ἄ., σελ. 1341.

Τὸ ἔργον κατακλείεται ὑπὸ χρησίμου πίνακος ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ δ. Φ.

* * *

Diccionario Griego - Español (DGE), I α—ἀλλά, Instituto «Antonio de Nebrija» Consejo superior de Investigaciones Científicas, Madrid 1980, σχ. 4^ο σελ. CLVIII/155.

Εἰς τὴν Ἰσπανίαν καλλιεργεῖται ἡ σπουδὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ τῶν Λατίνων εἰς ἀξιοζήλευτον βαθμὲν καὶ τὰ περιοδικὰ τὰ λόγια, διεθνοῦς ἐπιπέδου, πού κυκλοφοροῦν εἰς τὴν χώραν ἐκείνην συντασσόμενα ἀπὸ φιλολόγους γυμνασίων, Κολλεγίων, Παινεπστημίων καὶ ἐρευνητικῶν Κέντρων εἶναι καὶ πάμπολλα καὶ ἀξιόλογα διὰ τὴν ὑψηλῆς στάθμης ἔρευναν. Ἡ καλλιέργεια τῶν κλασικῶν σπουδῶν εἰς τὴν Ἰσπανίαν εἶναι καὶ παλαιὰ καὶ πλουσία καὶ ἡ χώρα αὐτὴ ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων ἔχει ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὰς χρησιμοθηρικὰς τάσεις διαφόρων Εὐρωπαίων, ἐν οἷς—φεῦ—καὶ τῶν Ἑλλήνων, πού ἀπελάκτισαν τὴν Ἐιληνορρωμαϊκὴν παιδευτικὴν παράδοσιν, τὴν μόνην πού ἐβοήθησεν εἰς διαφόρους ἐποχὰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης νὰ δημιουργήσων ἐποχὰς τῆς πνευματικῆς τῶν ἀγαγεννήσεως.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι τὴν δημιουργίαν ἐνὸς Μεγάλου Ἑλληνοἰσπανικοῦ Λεξικοῦ, πού σκοπεῖ νὰ ὑπερφαλαγγίση τὴν ἀξίαν τοῦ ἀπὸ ἡμιολίου αἰῶνος δεσπόζοντος Ἀγγλικοῦ Λεξικοῦ Liddell & Scott, τὴν αἰσθάνεται ὡς ἀνάγκην τὸ Ἰσπανικὸν Ἔθνος, τὴν ἀνέλαβον δὲ πολλαὶ δεκάδες ὀνομαστῶν Ἰσπανῶν Ἑλληνιστῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Francisco D. Adrados καὶ τὴν ἐπιχορηγεῖ πλουσίως τὸ Ἰσπανικὸν Ἰδρυμα ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν.

Χαιρετίζομεν μετὰ πολλῆς χαρᾶς τὴν ῥωμαλέαν αὐτὴν προσπάθειαν, ἡ ὁποία θὰ τιμῆσῃ τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην τῆς χώρας αὐτῆς καὶ θὰ βοηθήσῃ τοὺς φιλολόγους ὅλου τοῦ κόσμου εἰς τὴν πλέον ἐπισταμένην σπουδὴν τῆς ἀρχαίας σοφίας, ὅταν ἡ κοινωνία συντόμως συνερχομένη ἀπὸ τὴν σημερινὴν παραζάλην, θὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην τῆς βοήθειας τῆς ἀρχαίας σκέψεως καὶ πείρας, διὰ νὰ ἀκολουθήσῃ ἕνα ὀρθότερον δρόμον πνευματικῆς, ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξελιξέως.

Τὸ Λεξικὸν τοῦτο, οὗτινος τὴν ψυχὴν ἀποτελεῖ ὁ Adrados βοηθούμενος ὑπὸ 40 περίπου ὀνομαστῶν Ἰσπανῶν Ἑλληνιστῶν καὶ πλήθους ἄλλων ἐγκρίτων ἐπιστημόνων ἀποτελεῖ ἕνα σοβαρώτατον συλλογικὸν ἔργον, τῆς βαρύτητος τοῦ ὁποίου μετὸν παρόντα I τόμον λαμβάνομεν ἰδέαν ἀπὸ τὰ ἐκτιθέμενα εἰς τὸν μακρὸν πρόλογον καὶ τὸ τμήμα τοῦ πρώτου γράμματος Ἄλφα. Σκοπὸς τοῦ Λεξικοῦ εἶναι